

فقیه روشن بین

دکتر احد فرامرز قراملکی
رئیس بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی

شخصیت فقیه روشن بین مرجع تقلید، حضرت آیت الله العظمی سید محمد هادی میلانی (۱۳۹۵-۱۳۱۳ قمری) ابعاد گوناگونی دارد. او پیش از هر امری بر تهذیب نفس و تربیت خویش همت گماشت و سالیانی تحت تربیت سالک‌نی هم چون آقا سید علی قاضی (درگذشته ۱۳۶۶ قمری) - که رحمت خداوند بر او باد - قرار گرفت. اینار، خدمت بی‌منت و آزار و تشویر و تعبد شگفت‌انگیز، حاصل این سلوک معنوی بود. آیت الله العظمی میلانی در امر تحصیل علم و معارف اسلامی هم جدیت و تلاش طاقت‌فرسا داشت و هم در انتخاب استاد زیرک بود. وی جامعیت علمی را به دست آورد و در علمی مانند تفسیر، حدیث، فقه، اصول، فلسفه، کلام و عرفان بر میراث معرفتی این علوم در تمدن اسلامی آگاه و خود در آن‌ها مجتهد و صاحب نظر بود. فلسفه را از آیت الله سید حسین بادکوبه‌ای (درگذشته ۱۳۵۸ قمری) آموخت و با رویکردهای فلسفی مشایی، اشرافی و حکمت متعالیه ملاصدرا آشنایی وافر داشت. اگر بخواهیم رویکردهای کلامی را به سه سطح خطابی، جدلی و برهانی تقسیم کنیم، او در کلام رویکرد برهانی را برگزیده بود. این نکته درباره رویکرد آیت الله العظمی میلانی در دانش اصول نیز صادق است. در اصول شاگرد دو استاد کم نظیر یعنی آیت الله میرزا محمد حسین غروی نائینی (درگذشته ۱۳۵۵ قمری) و شیخ محمد حسین غروی اصفهانی (درگذشته ۱۳۶۱ قمری) بود. هجرت فداکارانه و با بصیرت وی از نجف به کربلا و تحول و تعالی بخشیدن به حوزه علمیه کربلا و سپس هجرت به مشهد و اعتلا دادن به حوزه علمیه مشهد برکات مستمری داشت. به تعبیر مقام معظم رهبری، حفظه الله تعالی، مرحوم آیت الله العظمی میلانی، در واقع «حوزه مشهد را از کمی بالاتر از صفر، به یک حوزه معمور و آباد تبدیل کرد. مشهد که درس خارج نداشت؛ یعنی یکی دو درس به اسم درس خارج بود، اما درس خارج نبود. درس‌های ریاستی عنوانی بود» (بایستگی‌های حوزه از نگاه رهبری، ص ۳۸ و ۴۸) تربیت مجتهدان تراز اول، حمایت همه جانبه از امام راحل در سال ۱۳۴۲ خورشیدی، نظام‌مند کردن مدارس علمیه و معطوف کردن آن‌ها به نیازهای عینی جهان اسلام، حمایت از مدارس پیشرو در حوزه علمیه قم، توسعه مدارس علمیه بانوان، کمک به آسیب دیدگان زلزله گناباد و آماده کردن مسکن برای زلزله زدگان، بخشی از کارنامه افتخارآمیز آن فقیه فقید است.

آیت الله العظمی میلانی معنویت، اخلاق، فقه و بصیرت نافذ در مسائل جهان اسلام را در خود جمع داشت. ایشان ملجاء علمای تراز اول در

الگوی راهگشا

حجت الاسلام والمسلمین علی خیاط
مدیر حوزه‌های علمیه خراسان

عالمان و پرورش یافتگان مکتب اهل بیت علیهم السلام، مرزبانان اعتقادی و فکری اسلام و دژهای مستحکم دیانت بوده و هستند و وظیفه مهم و راهبردی حراست از عقاید، احکام و هویت اسلامی را، طی قرن‌ها به دوش کشیده‌اند و افزون بر این، مسئولیت ترویج و اقامه دین را، در سخت‌ترین شرایط و تندترین گردنه‌های تاریخی برعهده گرفته‌اند. آیت الله العظمی سید محمد هادی میلانی، یکی از این مرزبانان بزرگ و عالمان پرورش یافته در مکتب اصیل اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام است که در دوران حضور خود در حوزه علمیه خراسان، جایگاه علم و دانش را در آن ارتقاء داد و بنیان‌های نیکی را گذارد که ثمرات آن برای نسل‌های بعد باقی ماند. حوزه علمیه خراسان جایگاه تربیت شخصیت‌های بزرگ عالم تشیع است؛ بزرگانی هم چون شیخ الطائفه طوسی و نیز، خواجه نصیرالدین طوسی در همین خطه شکوفایی علمی یافتند و از دانش موجود در مدارس دیرپا و عالم‌پرور آن برخوردار شدند.

این خط سیر بابرکت برای قرن‌ها ادامه پیدا کرد و رهاوردی غنی و قابل تکیه را پدید آورد که در زمره افتخارات عالم تشیع و جهان اسلام قرار می‌گیرد. با وجود چنین سابقه غنی و قابل اعتنائی، هنگامی که آیت الله العظمی میلانی وارد حوزه علمیه مشهد شد، تحولی اساسی نیاز بود تا این حوزه پرسابقه بتواند جایگاه سترگ پیشین را باز یابد و دوباره در قله علوم عقلی و نقلی بایستد. آن مرحوم یکی از برجسته‌ترین چهره‌های سده اخیر حوزه علمیه است که میراثی ارزشمند از حوزه‌های بزرگ نجف و کربلا را با خود به حوزه علمیه مشهد و خراسان آورد و با تکیه بر استعداد و هوش خدادادی و ذاتی و بهره‌مندی از تجربه ارزشمند سال‌ها تحقیق و تدریس در عتبات، نقش بی‌بدیلی در ارتقای علمی، آموزشی و مدیریتی حوزه علمیه خراسان ایفا کرد و بی‌تعارف، آن را به اوج رساند. علاوه بر این، آن فقید سعید در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی نیز، جایگاهی رفیع و درخور داشت و به گواهی اسناد تاریخی، در بزنگاه‌های خطرناک، نقشی مؤثر و راهبردی در حمایت از جریان حق و نهضت اسلامی امام خمینی (ره) ایفا کرد. واکنش وی به تبعید امام (ره) و اسناد مربوط به آن، یکی از شاخص‌ترین نمونه‌های قابل بررسی در این زمینه است که آیت الله العظمی میلانی را به الگوی مناسب و قابل ارائه به نسل جدید تبدیل می‌کند؛ الگویی که می‌تواند در بسیاری از امور راهگشا باشد. کنگره بزرگداشت پنجاهمین سال رحلت آیت الله العظمی سید محمد هادی میلانی، فرصتی برای باز شدن در پیچه‌های جدید به سوی افق روشن است؛ آغازی بر یک مسیر روشن که می‌تواند مقدمه‌ای برای فهم‌های عمیق‌تر و تلاش‌های جدی‌تر برای شناخت سرمایه‌های سترگ و کمتر شناخته شده حوزه‌های علمیه باشد.

ایران و خارج بود. علامه طباطبایی، فیلسوف شهیر و مولف «المیزان فی تفسیر القرآن»، او را می‌ستود و خود به خدمتش می‌رسید و افراد را به ایشان ارجاع می‌داد. علاوه بر شیعیان پاکستان، هندوستان، افغانستان و سایر بلاد اسلامی، عالمان شهیر اهل سنت از الازهر، سوریه و دیگر کشورها با احترام خدمت آیت الله العظمی میلانی می‌رسیدند. همان‌گونه که مقام معظم رهبری (سلمه الله تعالی) بیان فرمود، آیت الله العظمی میلانی «شخصیت احترام‌انگیزی بود» (شرح اسم، ص ۱۹۶). خدمات اجتماعی و علمی ایشان بدون اسم و تبلیغات انجام می‌گرفت. رفتار و سلوکش، درس اخلاص می‌داد. میل به گمنامی و گریز از شهرت و آوازه سبب شد ابعاد علمی و اجتماعی وی سال‌ها نماند. بماند. اگرچه در زمان حیاتش به عنوان مرجع تقلید عادل و متقی نامش به احترام بر سر زبان‌ها بود، اما با گذشت چند دهه نه تنها اذهان عموم مردم، بلکه ذهنیت خواص و علما از آرای علمی او (فقهی، اصولی، تفسیری، کلامی، حدیثی و ...) تقریباً تهی شد. به عنوان شاهد بر این مدعا، می‌توان گفت که در درس‌های خارج فقه یا اصول به وی ارجاع و یا تحلیلی از آرای او ارائه نمی‌شود. علت این امر چیست؟ اگرچه در سال ۱۳۹۵ خورشیدی برای آن بزرگوار همایشی برگزار شد و در معرفی ابعاد شخصیتی ایشان موثر افتاد، اما تا کنون آثار مکتوب درباره آرای آیت الله العظمی میلانی چنانکه شایسته اوست، منتشر نشده یا کمتر منتشر شده است. کتاب سترگ «قادتنا کیف نعرفهم» به قلم آیت الله العظمی میلانی در زمان وی انتشار یافت. پاسخ کوتاه ایشان به پرسش‌های کلامی، فقهی و اجتماعی علما و مقلدان هم به همت بنیاد پژوهش‌های اسلامی منتشر شد و آثاری نیز، در معرفی ایشان چاپ شده، اما آن‌چه جای‌خالی است، انتشار مکتوب، محقق و مستند دروس وی است که خوشبختانه به صورت صوتی از طریق مدرسه علمیه امام صادق علیه السلام ارائه می‌شود. همچنین، انتشار تقریرات شاگردان برجسته ایشان اهمیت فراوانی دارد. دبیرخانه کنگره بزرگداشت پنجاهمین سال رحلت آن مرجع عالی قدر با مشارکت علما و موسسه‌های حوزوی به تدوین و انتشار این درس‌ها و تقریر شاگردان برجسته ایشان اهتمام کرده است. در این تلاش یک‌ساله، مجموعه‌ای از آثار، اعم از تقریر دروس، تحلیل آرا و روش‌شناسی آیت الله العظمی میلانی در روز برگزاری کنگره بزرگداشت، رونمایی می‌شود.